

Defensa dels mèrits del doctorand a càrrec del doctor Francesc Bujosa Homar

Al llarg de molts i molts anys la intel·ligència europea ha dedicat innumbrables esforços i afanys a la noble i mai prou lloada tasca de la purificació. Hom perseguia una ciència que fos purament un reflex de la naturalesa, una política que no fos sinó l'expressió de la voluntat col·lectiva dels ciutadans, un art que no encaixés res més que la bellesa, una teologia que es dedicàs únicament a desvetllar les virtuts que el propi creador, per ventura amb excés de modèstia, ens havia amagat, una filosofia que explicàs l'essència i la substància de l'ésser, una història que descrigués i ordenàs els fets del passat talment haguessin succeït, unes lleis inspirades purament en el concepte natural de justícia. Aquests teòrics de la purificació —entre els quals hem de comptar figures de l'altura de Francis Bacon, Hobbes, Kant, Montesquieu, Hegel i Comte— estaven absolutament obsedits per trobar la manera de descobrir i denunciar tot possible indici de corrupció i de contaminació que hi pogués haver entre les distintes parcel·les de l'activitat humana. Els produïa vertader escàndol trobar una ciència infectada d'ideologia, una política enterbolida per interessos econòmics, una religió amb concomitàncies amb la política, les dades objectives mesclades amb les formulacions teòriques, l'art i la bellesa amb la propaganda, el poder executiu amb el legislatiu, la tècnica amb la teologia, l'objecte amb el discurs, la naturalesa amb la societat. Fou tan pertinaç la seva labor, que no em sembla agosarat afirmar que un de cada dos llibres d'una biblioteca representativa del pensament occidental està dedicat a aquesta tasca insubornable de purificació i de denúncia sistemàtica dels contagis i de les influències. L'empresa tingué, cal dir-ho clarament, un èxit enorme. Tant, que en sortiren autèntics professionals, i, encara avui dia, hi ha molts de professors, polítics, epistemòlegs, moralistes i columnistes de periòdics, seguidors d'aquells partidaris de la puresa, que viuen d'expressar contínuament la seva indignació davant qualsevol contagi, embolic o interinfluència.

Tot i l'enorme predicament que tingueren els puristes hi hagué, afortunadament, homes que, tanmateix, no es deixaren enredar amb tots aquests coverbos i descobriren, en contra del que deien els rígids sermons filosòfics, que la política, la religió, la ciència, la justícia, la tècnica, l'objecte, el discurs, l'essència, la propaganda, la matèria, el desig, l'ètica, l'interès, els diners i la bellesa estaven profundament lligats, i que, com més avançava el món, més estreta era aquesta trama i més forts els seus nusos. Aquests homes, escèptics davant els afanys dels decantadors i partidaris del mestissatge, saberen assimilar i combinar de forma reeixida les novetats de pensament, i foren capaços, finalment, de crear alguns objectes —posem per exemple el motor d'explosió, la màquina fotogràfica o els medicaments— davant els quals els puristes han d'emmudir irremeiablement, perquè, com s'ha d'analitzar aquest híbrid de matèria i teoria creat per l'home que és la màquina fotogràfica? Des de la química? O la física? O la psicologia? O la sociologia? O l'economia? O l'art? I el que diem de la màquina fotogràfica no ho podem dir, igualment, d'un medicament? Què és un medicament? Una part de la naturalesa? Un producte del coneixement químic? Un objecte bàsic per relacionar els metges i els malalts? Una esperança per als homes? Una creació de la literatura científica? Un fruit de la capitalització? Podríem continuar així quasi fins a l'infinit. És innegable que aquests híbrids, productes esplèndids de la promiscuïtat intel·lectual, han canviat el món. I les persones —meitat científiques, meitat empresaris, meitat poetes— que, desoïnt els consells dels puristes, han estat capaces de combinar tots els factors per tal d'aconseguir els productes desitjats, mereixen tot el nostre reconeixement.

Fernando Rubió i Tudurí és clarament un d'aquests personatges que han sabut conjuntar molt diverses eines i lligar de forma productiva el coneixement científic, l'organització empresarial, l'oportunitat social, la seducció personal, el risc inversor, el bessó i l'embolcall en crear una de les empreses de caire científic més importants del nostre país. La Universitat de les Illes Balears ha volgut reconèixer aquests mereixements i m'ha encomanat a mi, un dels seus funcionaris, la missió de glossar les excel·lències del recipiendari. Us he de confessar que, per pròpia incapacitat i per la meva creença que la Universitat és una institució bàsicament racionalista, vaig renunciar ja de bell antuvi a polsar la corda del panegíric.

M'hauria agradat, això sí, poder oferir, en substitució de l'exaltació, una explicació una mica creïble de l'origen de les virtuts que han fet possible que Fernando Rubió i Tudurí dugués la barca de la seva obra a bon port. He de reconèixer, tanmateix, que aquesta empresa ha superat també la meua capacitat i que, en conseqüència, no us podré oferir cap resultat coherent. El que sí que podré fer, a això hi arrib, és relatar-vos les pistes que vaig seguir quan encara tenia l'esperança d'aconseguir entendre el personatge i de complir de manera mínimament decorosa l'encomana que m'havia fet la meua autoritat acadèmica.

La primera de les esmentades pistes fou la de les influències que Fernando rebé del seu pare, el general Mariano Rubió i Bellver, germà de l'arquitecte Joan Rubió i Bellver, el qual estigué tan lligat a Gaudí i a Mallorca. Don Mariano fou un militar, un enginyer militar, més ben dit, d'una gran preparació, estudiós i feiner. De forma sorprenent va saber ser al mateix temps militar, pedagog, escriptor, urbanista i empresari. Un home d'una enorme solidesa. Al costat del pare hi hagué la mare, Maria Tudurí, de cas Fraret, de Maó, que va saber combinar l'administració i les finances de la casa amb la mena de laboratori que era la seva cuina. Un laboratori on imperaven alhora la serietat, l'ordre, la pulcritud, la intel·ligència i la inventiva. He de fer esment, també, dels mestres de Fernando Rubió, els qui d'al·lotell tingué a casa, ja que el seu pare, que coneixia bé la pedagogia, no s'acabava de fiar gaire de les escoles i preferia l'ensenyament boca a boca, i els qui tingué a l'Institut General i Tècnic. No he oblidat, tampoc, durant la meua recerca, la influència que Fernando rebé dels professors de la Facultat de Farmàcia de Barcelona, on pogué conèixer el que era un laboratori gràcies a la bona acollida del catedràtic Casamada, que havia conegut al tramvia del Tibidabo i del qual arribà a ser alumne predilecte. També hi conegué, a la facultat, el gran Pius Font i Quer, amb el qual herboritzà i qui li dedicà dues plantes. Fernando fou —això ho sap tothom— un alumne brillantíssim de la Facultat de Farmàcia, però la seva formació, que tenia el perill de ser excessivament acadèmica, la pogué compensar i completar amb el contacte directe amb una apotecaria —la del doctor Lluís— i amb un home d'empresa farmacèutica com era el doctor Andreu, que havia estat qui li havia aconsellat que, en lloc de Medicina, fes la carrera de Farmàcia perquè d'aquesta manera li dirien igualment *doctor* i, per guanyar els mateixos diners, treballaria molt menys. És possible que el doctor Andreu fos no solament el conseller del Fernando, sinó també la persona que amb la seva capacitat per combinar la vida de negocis i la tasca de laboratori es convertís en un model per al nostre home.

És evident que qualsevol intent d'explicar la formació de Fernando Rubió i Tudurí o l'origen de les seves capacitats no pot oblidar —jo tampoc no ho he fet— la seva estada a París en els anys autènticament fascinants entre 1919 i 1922. Allà pogué treballar en aquesta espècie d'orde religiós de la ciència que era l'Institut Pasteur i arrodonir la seva formació al costat del prestigiós professor Albert Calmette, que ja havia fet importants contribucions al coneixement dels recursos contra les picades de serp i contra la pesta, i que pocs anys més tard de l'estada de Fernando aconseguiria, amb Guérin, atenuar el bacil de la tuberculosi i obtenir una vacuna realment eficaç i innòcua contra aquesta malaltia. A París, Rubió va poder conèixer bé l'ordre quasi militar que regnava a l'Institut Pasteur, però al mateix temps pogué viure l'ambient una mica foll i aparentment desordenat que enrevoltava la creació artística més important del nostre segle. Pogué conèixer amb Josep Lluís Sert, amb Pere Pruna i sobretot amb aquell gitano genial —Josep Pla *dixit*— que era Pablo Picasso. Per ventura fou en aquests anys quan Fernando pensà que, per construir l'empresa que ell ja començava a afigurar-se, es necessitava un laboratori tan rigorós com el de Calmette i una mentalitat comercialment tan aguda com la de Pablo Ruiz.

En la meua investigació no he negligit tampoc la pista de la influència dels germans de Fernando, ni molt especialment la de l'arquitecte Nicolau Maria. Com és ben sabut, Nicolau fou, entre moltes altres coses, un excel·lent arquitecte que destacà en el disseny de jardins. Però, si ho pensam bé, un jardí no és també, clarament, un lloc on s'entruyellen, es mesclen i es lliguen la naturalesa, l'arquitectura, la poesia, la representació social, l'interès econòmic, les idees geogràfiques i la ciència botànica? No és possible, doncs, que Fernando, observant els jardins projectats pel seu germà, s'adonàs que calia aprendre a conjuminar i a dominar moltes habilitats per poder dirigir un laboratori farmacèutic? Quan Fernando afirma repetidament que ell no és més que un apotecari de poble, no es refereix a aquesta capacitat d'entendre al mateix temps la química i els homes, la matèria i la societat? En la meua recerca, gairebé policial, no he oblidat —com podia fer-ho si som historiador de la medicina?— el nom que Rubió adoptà per al seu laboratori: Andròmac fou un arquiatre —és a dir, el cap dels metges— de l'emperador Neró.

Però si Andròmac ha passat a la història ha estat perquè hom li atribueix la fórmula de la triaga magna, aquest antídoto compost per més de tres-cents elements entre els quals destaca l'opi. Jo no sé si l'elecció del nom es degué a la seva condició de metge de l'emperador —el mateix Fernando ha recordat que els únics clients que ha tingut com a metge han estat dos infants de la corona espanyola i que la seva intervenció acabà amb el que podríem denominar un èxit per a la República— o si posà el nom d'Andròmaco al laboratori en honor que aquest fou un metge amb una gran capacitat de mescla. Si cavil·lem una mica més encara, no podem sinó reparar, igualment, que Andròmac té les quatre primeres lletres compartides amb Andreu i, sobretot, no podem desconèixer que Andròmac fou nadiu d'una illa de Mare Nostrum: la de Creta. Això m'ha dut a la darrera pista que he seguit per poder explicar el tarannà de Fernando: el seu tenaç arrelament a una illa mediterrània. Els habitants d'aquestes illes i, en concret, els qui conec més, els de les Balears, tenim alguns inconvenients, clars i innegables, però també certs avantatges intel·lectuals i sentimentals, uns dels quals és que no necessitem escalfar-nos el cap si volem determinar quina és des del punt de vista geogràfic la nostra pàtria; i també amb una mica d'estudi podem determinar fàcilment quina és la nostra pàtria des del punt de vista de la cultura i la llengua. Amb això aclarit podem abandonar la recerca de la definició i de l'essència, com ho fan en altres contrades allunyades del mar, i esdevenir unes persones eclèctiques que saben incorporar tot el que hi ha de bo en altres maneres de pensar. Fernando, com a bon menorquí, ha demostrat durant tota la seva vida estar absolutament obert a les novetats i, amb un esperit extraordinàriament receptor, ha sabut aprofitar per als seus cabals, en el sentit més ampli d'aquesta paraula, els continus viatges arreu del món que ha pogut fer per mar, terra i paper.

Tots aquests indicis —no m'atrevesc a anomenar-los hipòtesis— vaig considerar per poder complir disciplinadament l'encomana que se m'havia fet. Ja he dit abans, però, que després d'algunes meditacions vaig adonar-me que no tenia intel·ligència a bastament per poder destriar, porgar i jerarquitzar els esmentats factors i poder construir així una explicació mínimament consistent de la personalitat i de les virtuts de Fernando Rubió. El meu desconcert fou tan gran que em va fer vèncer la meua natural tímidesa i em duagué a demanar una entrevista amb el senyor de Montgofre Nou. La seva amabilitat i la seva cortesia em permeteren —com en un conte de fades— conviure amb ell dos dies en aquest cau de l'hospitalitat que és la seva llar. Tot i l'ambient autènticament màgic de què vaig poder gaudir en el lloc del doctor Rubió, no vaig oblidar la meua obligació i amb educació vaig intentar que Fernando Rubió em donàs les claus de la seva personalitat i de les capacitats que han fet possible la seva difícil, envitricollada, complexa i reeixida obra. Ell insistia una i altra vegada en el fet que havien estat l'atzar, les coincidències, les circumstàncies, les amistats, els ajuts, el temps, l'oportunitat i la sort, el que li havia permès convertir-se en el que era. Jo, ingenu com som, m'ho vaig quasi creure i em vaig dedicar a escoltar, realment fascinat, el que Fernando, amb una generositat gairebé il·limitada, em contava dels seus amics —Pius XII, Cambó, Dalí, Truman, Vidal i Barraquer, Marañón, etc.— i de les seves preocupacions per Menorca i pels menorquins. Fins que una nit de pluja, vent i trons, Fernando, després de sopar, em proposà una partida de dames. Permeteu-me que us digui que jo no som cap passerellet jugant a dames, ho podeu demanar als cafès del meu poble. Així i tot, Fernando m'apallissà amb extremada facilitat i de forma gairebé immisericordiosa. En acabar em va dir allò que ja podeu imaginar: «Padrí, he tingut molta sort, les circumstàncies m'han estat favorables: tot s'ha combinat perquè us poguéis guanyar». Fou aleshores, quan vaig veure atribuït a la fortuna el que era clarament resultat de la intel·ligència, la concentració i la previsió, que vaig comprendre per què havia fracassat el meu treball. Vaig poder adonar-me que Fernando Rubió era, abans de tot, un autèntic dandi; el dandi més gran dels qui jo he conegut mai a la meua vida. Ja sabem que els dandis són aquells homes que ens presenten un producte admirable —sigui un dibuix, un poema, un experiment, un producte químic, un motor o una empresa— i per cortesia, per ventura per coqueteria, ens amaguen l'esforç que han fet i el sofriment que han hagut de patir per aconseguir el seu objectiu. Així és en Fernando. Per això crec que jo i molts altres com jo haurem de renunciar, senyor Rubió i Tudurí, a conèixer el vostre esforç, el vostre treball, la vostra capacitat d'organització, la vostra suor i, en definitiva, el vostre patiment, i ens haurem de limitar, a admirar, una mica embadalits, els resultats magnífics i incontestables de la vostra obra. Són moltes les virtuts que atresoren els dandis, però entre aquestes no hi sol haver —si hem de creure per una vegada la sempre dubtosa ciència de la psicologia— la capacitat per oblidar les ofenses rebudes. Solen ser una mica venjatius, els dandis, sobretot per aquells afronts que han estat infligits a les persones o coses que ells estimen. Fernando, com a bon dandi, l'ha practicat amb elegància, el noble i refinat art de la venjança. Ho ha fet, en primer lloc, contra aquells qui per fer diners no han dubtat a erosionar la naturalesa del seu país.

El nostre home els ha pogut demostrar que, per adquirir fortuna, no calia devastar el territori, que era suficient confiar en la ciència, la intel·ligència i la imaginació. Fernando encara ha fet més per reparar els danys: ha utilitzat els cabals guanyats amb la seva intel·ligència per conservar, tant com ha pogut, aquest jardí natural que, segons el seu germà, que d'això hi entenia una estona, era l'illa de Menorca. I ha volgut que dins aquest hort finíssim, s'hi conreassin les arts, la música i la ciència. La segona venjança que s'ha permès Fernando té com a origen la prohibició històrica que sofriren els ciutadans de la Corona d'Aragó de poder comerciar amb Amèrica: no hi hagué, a les nostres terres, persones que es poguessin enriquir com ho feren, per exemple, els andalusos important de les Índies occidentals plantes medicinals com el guaiac, la quina o el mateix tabac. Fernando ha demostrat que els del nostre llinatge eren capaços de fer la cosa inversa, que indubtablement és molt més meritòria: crear, amb el nostre coneixement i la nostra inventiva, medicaments i vendre'ls als indígenes d'Amèrica. Ningú no ignora, tampoc —i ja som a la tercera venjança—, que durant el segle XIX es produí un autèntic drenatge de cervells menorquins cap a França, i que aquests cervells, com foren els d'Oleo, els d'Orfila i Guàrdia, per posar només tres exemples, contribuïren a augmentar la glòria de la ciència francesa. Per quedar cabals, el doctor Rubió, fent valer les seves infinites capacitats de seducció, ha incorporat a la vida menorquina una persona d'origen francès, Jacqueline Janet, que us puc assegurar que té un cervell tan esmolat com el del doctor Orfila però posat a dalt d'una figura que, afortunadament per al senyor Rubió i per a tots nosaltres, supera, de molt —i això ja no cal que ho asseguri: ho podeu comprovar directament ara mateix— les gràcies de caràcter físic que pogueren acumular, tots plegats, els doctors Oleo, Orfila i Guàrdia.

Per tot això, senyor Rubió, per haver sabut evitar les temptacions dels puristes i dels depuradors i haver aconseguit conjuminar tots els factors escaients, socials i naturals, que donassin viabilitat a la vostra empresa farmacèutica; perquè sou un dandi que ens ha estalviat de conèixer tot l'esforç, el dur treball i l'inevitable patiment que hi ha darrera qualsevol obra humana d'envergadura; per haver sabut venjar la naturalesa, la pàtria i el poble menorquí; per haver demostrat a les generacions futures que la intel·ligència, la imaginació i el coneixement científic són les armes més fiables —per ventura les úniques fiables, a la llarga— per orientar llurs accions; és per les quals coses que crec que la Universitat de les Illes Balears l'encertà plenament quan decidí, per unanimitat, demanar-vos que volguéssiu formar part, per sempre més, de la seva comunitat de doctors